

TANRILAR SUSAMIŞLARDI* İLE HÜKÜM GECESİ** ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

İSMAIL PARLATIR

Bizde, Batı kültür ve medeniyetine karşı yakın ilgi Tanzimat'la başlar. Fransa'ya ve Fransız edebiyatına olan hayranlık, edebiyatımızın bütün türlerinde kendini gösterir. Batılı anlamda roman ise 1870'ten sonra yazılır. Önce, Fransız romanlarından yapılan çevirileri — 1859'da başlar — sonradan yerli romanlar izler.

Edebiyatımızda ilk roman denemelerine girişildiği sıralarda, Fransa'da "realist" akımın başlamasına karşın önde gelen yazarlarımız, Fransız romantiklerinin etkisi altındaydı. Ahmet Mithat ve Namık Kemal, romanlarını bu etki ile yazdılar. Yalnız, Namık Kemal'in, Ahmet Mithat'a oranla, biraz "realizm"e kaydığı, bu akıma giden yolları ortaya attığı görülür. Bunun yanı sıra Samipaşa-zade Sezai (*Sergüzeşt*), Recai-zade Mahmut Ekrem (*Araba Sevdası*), Nabi-zade Nazım (*Zehra*), "realist" akımı ilk kez işleyen kişiler olarak karşımıza çıkar. Özellikle Nabi-zade Nazım, Tanzimat Edebiyatı'nın son yıllarında kendini göstermeye başlayan "realizm ve naturalizm"e *Kara Bibik* önsözünde değinir. Bu akımların genel kuralları üzerinde durur, aydınlatıcı bilgiler verir. Ne var ki, yazarın, "realizm"i çok güzel işleyen yazılarında, "naturalizmin" izlerini pek göremeyiz.

Servet-i Fünun romanı, gene "romantizm"in etkisindedir¹. İlk örnekleri bu yolda verirler. Şu da var ki, bu dönem romancıları, bütün "realist ve naturalist"lere karşı derin bir hayranlık duymuşlar, onlar gibi yazmak istemişlerdir. Öyle ki Halit Ziya Uşaklıgil, Balzac, Stendhal, Bourget'ye ben-

* Anatole France, *Tanrılar Susamışlardı* (Türkçeye çeviren Erdoğan Alkan), İstanbul 1972.

** Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm gecesi*. Bilgi Yayınevi, Ankara 1966.

1 Çünkü, bunları "realizm" açısından etkileyecek olan, yukarıda adını verdiğimiz üç yazar, romanlarını ancak, ilki 1888'de, son ikisi de 1896'da yayınlarken Fransız "realist ve naturalist" akımlarının Türk romanına gelişi de yavaşça olur.

zemek istediğini açıkça söyler². Yalnız, bu ustaları tanınmaları 1890'dan sonradır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun da içinde bulunduğu Millî Edebiyat dönemi, artık bütün bütün Batı'ya dönüktür. Realizm, iyiden iyiye oturmuş, naturalizm ise yeni yeni yerini bulmaya başlamıştır. Bu nedenle çoğu yazarlar, toplum sorunlarını ele almış, onları "realist" açıdan değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Bunu derken yazarların, tümüyle "romantizm"den kopmadığını da eklemeliyiz. Balzac ve Flaubert gibi realist yazarların romanlarında görülen bir tür romantizmle karışık realizm, bu dönem yazarlarınca da benimsenmiştir.

Buraya dek Fransız edebî akımlarının edebiyatımızdaki yerini belirlemeye çalıştık. Ayrıca romanlarımızın, gene Batı'daki romanlardan, konu ve işleniş yönünden etkilendiği de bir gerçektir. Bu etki, bir yerde, benzeyişe kadar da gider. Böylesine benzeyişleri, romancılarımızın, sık sık Batı romanlarını ve akımlarını yakından izlemelerine, kendilerine öncü olarak bu yazarları seçmelerine bağlayabiliriz³.

İşte burada, *Tanrılar Susamışlardı* (Anatole France) ile *Hüküm Gecesi* (Yakup Kadri)ni ele aldık. Bu iki roman arasında konu, olayların sıralanışı, entrik unsurun verililişi ve karakterlerin işleniş yönünden bir yakınlaşma göze çarpar. Bunlardan öte, her iki yapının da "siyasî roman" oluşu ve belirli bir dönemin toplumsal yapısını çizmeleri, bu görüşümüzü daha da güçlendiriyor.

Yalnız, romanların karşılaştırılmasına geçmeden önce, yazarlarca ele alınan her iki dönemin (*Tanrılar Susamışlardı*, Büyük Fransız Devriminden sonraki, *Hüküm Gecesi*, II. Meşrutiyet dönemi, parti kavgalarını verir) siyasî gelişmelerine bir göz atmak yerinde olacaktır.

1789-94 FRANSA'SI

Büyük Fransız Devrimi olmuş, ülkede değişik siyasî gruplar ortaya çıkmış, aralarında kıyasıya bir çarpışma başlamıştır. Belli başlı siyasî gruplar şunlardır:

2 Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Hayatlar*, İstanbul 1944, önsöz 7. s.

3 Bu konuda Yakup Kadri, şunları söyler: "... Kendime karşı bu müsamahasızlığım, daha doğrusu bu müşkülpesentliğimin sebebi, belki de ilk gençlik çağlarında pek çok okuduğum Flaubert'le Anatole France'in eserlerindeki göz kamaştırıcı ifade sanatına hamledilebilir. Sanırım, bu parlak örnekler bende bir nevi edebî 'eksiklik duygusu'na yol açmış olacak..."(*Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, Varlık Yayınları, İstanbul 1953, 22-23. s.).

Jacobinler: Devrimin en ateşli grubu olup, prensiplerin tamı tamına uygulanmasını isteyenlerdir.

Feuillantlar: işi pek ileriye götürmek istemeyen bu grup, meşrutiyetçi krallıktan yanaydılar.

Girodinler: Devrimin en tanınmış partisi olup sağı tutmuşlar, üstelik kral yargılanırken kurtarmayı da istemişlerdir. Sonradan bunlar kanun dışı gösterilerek ezilmişlerdir.

Montagnardlar: Mecliste, devrimi yürütmek için, en şiddetli yollara başvurulmasını istemişlerdir.

Bunların takışmalarının bir nedeni de savaşa girip girmeme konusudur. Ülkenin savaşa girmesine, yalnızca sol kanadın şefi olan Robespierre karşı çıkar. Ne var ki mecliste güçlü olan *Girondinler*'in harpçi siyaseti, Fransa'yı 1792 Nisanında savaşa sürükler. Bu da Fransa'nın aleyhine olur; sınırdaki bozgunlar birbirini izler; mecliste yeni çatışmalar baş gösterir. Bunların sonunda da Robespierre diktatörlüğünü ilân eder. Belediye meclisi ile birleşen Merkez Birliği "*Commune*" adını alır. Tek dereceli genel bir seçimle "*Convention*" meclisi kurulur. Ne var ki bu meclis, azınlıkta olan bir topluluğun seçimiyle oluşur. Girondinler ve Montagnardlar gene çekişmeye başlarlar. Kral'ın idamı da işin içine girer. Uzun tartışmalar ve *Girondinler*'in geciktirme politikası da Kralın ölümünü engelleyemez (21 Ocak 1793). Daha sonraları güçlü siyasî gruplar, harp politikasına kayar; 19 Kasım 1793'te de "*Hürriyetlerini kurtarmak isteyen milletlere kardeşlik ve yardım*" ilkesini benimserler. Böylece gene savaşa girilmiş olur. Fransa, önceleri Belçika'yı alarak Hollanda sınırına dayanır. Ancak İngiltere'nin savaşa katılması, Fransa'yı zor durumda bırakır. Gruplar arasında gene çekişmeler başlar. Ülke bir iç savaşa doğru sürüklenir. Yeniden diktatörlük havası sezinlenir. Devrim mahkemesi, tutuklu bulunan bir çok Girondinler'i giyotine gönderir. Bu arada Convention ve Devrim hükümetini zor duruma düşüren kıtlık baş gösterir. Grupların ileri gelenlerinin idamı, bir kısmının da komplolara kurban gitmesi, 1794 baharında, Merkez Hükümeti'ne, bir toparlanma ve ülkeye hâkim olma olanağı sağlar. Karşı güçler, yavaş yavaş parçalanır. Artık Fransa, ölçsüz bir devrim hürriyeti yolundan, disiplinli bir hükümet olabilmeye doğru ilk adımı atmış olur.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ

1908'de II. Meşrutiyet ilân edilmiş, toplanma ve parti kurma yasağı kaldırılmış, yüzyıllardır çekilen acıların sonu gelmiştir. Bundan böyle

hükümet, seçimle başa gelecektir. Bu nedenle de 1908-19 yılları arasında dört kez seçim yapılır. Çeşitli hükümetler (Bu yıllarda 24 hükümet değişikliği olur) yönetimi ele geçirir. Değişik görüşleri benimsemelerine karşın, bütün partilerin amacı, "Bu devlet nasıl kurtulabilir?" sorusuna çözüm yolu aramaktır. Ne var ki bunların içinde "*İttihat ve Terakki*" yönetimi sürekli olarak ağır basar. Bunun nedeni de, bir türlü kendi dengesini bulamayan bu partinin, iktidarı hukuken sağlayamadığı zaman, seçimlerin düzensiz olduğunu ileri sürerek, hükümet darbeleriyle yönetimi ele geçirmesidir. Siyasî hayatı ve hürriyetleri köstekleyen bu partiye karşın, gittikçe büyüyen ve gelişen muhalefet, tek tek ya da toplu olarak, meclis dışında ve içinde birleşmiş, "*Hürriyet ve itilaf*" partisi adını almıştır. Birbirini yok etmek üzere iki kutup olan ve sürekli çekişmelere giren bu iki parti, ülkeye ağır havanın girmesine öncü olur. Bu arada, *ittihat ve Terakki* de bunalımlar geçirir. Ülkenin böylesine karışıklığından yararlanmak isteyen iç ve dış düşmanlar da yok değildir. Bir yanda Avrupa devletleri, "*Hasta adam*"ı iyileşemeyeceği ve mirasının şimdiden paylaşılması üzerinde dururlar. Öte yanda da iç isyanlar kendini gösterir. Bulgaristan egemenliğini kazanır. Trablusgarp elden çıkar. Balkan savaşı, İmparatorluğu temelinden sarsar. Bu acılar henüz dinmeden de I. Dünya Savaşı'na girilir.

Romanlarda ele alınan dönemleri, ana çizgileriyle, belirledikten sonra karşılaştırmamıza geçebiliriz. Önce, her iki romanın ayrı ayrı özetlerini verelim.

TANRILAR SUSAMIŞLARDI

Everiste Gamelin, koyu cumhuriyetçi ve *Commune* üyesidir. Resme olan tutkusu, ona, evinin bir odasını resim atelyesi yapmaya kadar götürür; geçimini de bu yoldan sağlar. Kız kardeşi Julie, sevdiği gençle kaçır; Gamelin de annesi ile, babadan kalma evlerinde, birlikte yaşar. Bir yıl önce gerçekleştirilen Büyük Fransız Devrimi, halkı, kralcı ve cumhuriyetçi olarak ikiye ayırır. Cumhuriyetçiler, kralcılara karşı ağır baskılar yapmakta, kurulan *Convention Mahkemeleri* ölüm saçmaktadır. Gamelin de, Rochemaure adlı dul bir kadının aracılığıyla, bu mahkemede jüri üyesi olarak görev ahr. Öte yanda Gamelin, Elodie ile sevişmektedir. Önceleri çekingenliği nedeniyle kıza yaklaşamaz. Onun beceriksizliğini sezen Elodie, ilk çıkışı kendisi yapar. Daha sonra da aşırı bir tutkuyla birbirlerine bağlanırlar. Yalnız, Elodie'nin babası koyu kralcılarıdır; başlarda Gamelin'i kuşkulandıran bu durum, sonraları genç kızın da desteğiyle, onu pek tedirgin etmez. Çoğu gecelerini genç kızın odasında geçirir.

Ayrıca jüri üyeliğinde de ağırlığını ortaya koyar. Özellikle cumhuriyete karşı olanları, ülke ekonomisini çıkmaza götüren zenginleri giyotine göndermekten çekinmez; bu nedenle de halkın sevgisini kazanır. Bu arada arkadaşı gazeteci Marat, öldürülür. Bu olay Gamelin'i çok etkiler. Bir gün kendisinin de aynı yolla öldürüleceğini düşünür. Mahkemedeki ezici tutumu daha da artar; çevresine ölüm saçar. Başlarda adaletin şaşmaz örneğini veren Gamelin, sonradan duygularının etkisinde kalmaktan da kendisini kurtaramaz. Önceleri Elodie'nin sevdiği genç sanarak Mabuel'i, kendisinin jüri üyeliğine gelmesinde büyük yardımı olan Rochemaure'u, filozof Brotaux'yu, papaz Longuameri'i ve kız kardeşi Julie'nin birlikte kaçtığı genci, bu duygularla giyotine gönderir. Böyle davranışı onu, halkın gözünden düşürür; istenmeyen kişiler arasına girer. Ne var ki bu, Gamelin'i etkilemez. Gene cumhuriyet için, vatanı için, kan dökmeye kararlıdır. Bu nedenle sık sık ruhî bulanımlara düşer. Böylesine duygulardan uzak kalmak için de sevgilisi Elodie'nin yatağını seçer. Öte yanda, mahkemelerin ağır yargıları karşısında, halkın da tedirginliği artar. Bu yüzden Convention Devrim Mahkemesi başkanı Robespierre düşürülür. Bunun üzerine *Commune* belediye binasında toplanır. Gamelin de toplantıya katılacaktır. Sevgilisi Elodie, gitmemesi için çok yalvarırsa da sözünü geçiremez; bütün jacobinler oradadır. Robespierre, son ve ateşli konuşmasını yapar; gece yarısına doğru da karşı güçler, toplantı yerini basar; *Commune* üyelerinin çoğu kaçır. Tutuklananlar, Robespierre ve Gamejin'le birlikte altmış kişidir. Yargı-gılanmaları sonucu, hepsi de giyotine gönderilir. Gamelin'in ölümünden sonra, annesi ve kız kardeşi ayrı bir eve taşınır; Julie kendine iş bulur; Jean Blaise ile sevişmeğe başlar. Elodie ise, Gamelin'den artan kalan acılarını, onun arkadaşı Gesmahs'ain kollarında unutmaya çalışır.

HÜKÜM GECESİ

II. Meşrutiyet dönemi, "*Sadâ-yı Millet*" gazetesini baş yazarı Ahmet Kerim, İttihat ve Terakki partisine karşı olanlardandır. Yaşlı annesiyle babadan kalma evlerinde oturur; geçimini de kaleminden kazanır. Gene bir muhalefet gazetesini "*Nidâ-yı Hakikat*" başyazarı Ahmet Samim ile, İttihat ve Terakki'nin kaba kuvvete dayanan yönetimine karşı kalemleriyle savaşa giren, iki yakın arkadaştır. Ahmet Samim evlidir. O, bunu önemsemez; inandığı dava peşinde korkusuzca yürür; öyle ki, arkasındaki hafiyelere bile aldırış etmez. Bu nedenle de kendi ölümünü, bir yerde, kendi hazırlar. Onun ölümüne en çok üzülen de Ahmet Kerim'dir. Hükümet, ölüyü kimseye göstermeden ortadan yok eder. Bu olay Ahmet Kerim'i derinden sarsar, isyana kadar götürür; ne var ki

bu çıkış yalnızca düşüncede kalır. Öte yanda, Ahmet Kerim, her gün önünden geçtiği köşe başındaki bir evde, piyono sesiyle karışık şarkı söyleyen kıza âşık olur. Samiye adlı bu kızdan yakın ilgi görür; bir de, kendisini gece evine çağırarak, mektup alır. Ahmet Kerim, bu çağırışı uyarak kızın evine giderse de çözemediği bir oyunla karşı karşıya kalır. Evin erkeklerinin saldırısına uğrar; gene de kızın yardımıyla sağ salim evden kurtulur. Artık Samiye'ye karşı derin bir kin beslemektedir. Kızın daha sonraki yakınlaşma eğilimine de aldırış etmez. Birkaç kez de, aracı kadın, Şerife Hanım'ı kovar. Samiye, Ahmet Kerim'in inadı karşısında günden güne sararıp solar; kurtuluşu, intihar etmekte bulur. Ahmet Samim'in öldürülmesinden ve işsizlikten derin bir karamsarlığa kapılan Ahmet Kerim, politikadan iğrenmeye başlar. Bu nedenle de kendini temiz aşk duygularına kaptırır. Ölen sevgilisinin anılarına eğilmekle kendini avutma yoluna gider. Tek teselli kaynağı da, aracı kadın, Şerife Hanım'dır. Çoğu günlerini, Samiye'nin anılarını dinleyerek, onun evinde geçirir. Daha sonraki günlerde ittihat ve Terakki baskısı gittikçe artar; buna karşın Üniversite gençliği, gösteriler yapmaktan geri kalmaz. Bunun üzerine tutuklamalar olur. Tutuklananlar içinde Ahmet Kerim de vardır. Uzun soruşturmalar sonucu serbest bırakılır. Ali Kemal'le birlikte *"Nidâ-yı Hakikafta"* çalışmaya başlar. Olaylar henüz yatışmadan, Babiâli'de bir gün, Mahmut Şevket Paşa öldürülür. Yönetimi ele geçiren Cemal Paşa, sıkıyönetim ilân eder. Gene toplu tutuklamalar olur; Ahmet Kerim de bu arada unutulmaz. Artık kurtuluş olmadığını o da anlamıştır. Bir gece bunca olayların değerlendirmesini yapar; ölüm korkusu onu yiyip bitirir; bu nedenle de, bir gecede, saçları bembeyaz kesilir. Yargılanmak için Cemal Paşa'nın yanına getirilir; orada bulunan Ziya Gökalp'in araya girmesiyle ölümden döner; Sinop'a sürgün edilir. Öyle de olsa bu durum, Ahmet Kerim'de bir değişiklik göstermez; artık yıkılmıştır; orada kendini içkiye verir. Bir gün annesine mektup yazmak için kalemi eline alırsa da ellerinin titrediğini görür. Bunca acıyla tükenmiş, ruhça ölmüş olduğunu anlar. "Eyvah, ben bitmişim!" diyerek masanın üstüne kapanır, sessizce ağlar.

Buna göre romanların konusunu; Tanrılar Susamışlardı'da: "Büyük Fransız Devrimi'nden sonra (1789-1793) yönetimi ele geçiren cumhuriyetçi anlayışın insan ruhu üzerindeki etkileri; ülküleri uğruna kardeşlerini, aşklarını nasıl hiçe saydıkları; o dönem kanlı Fransa'sında ihtirasların, aşkların, karşı güçlerin çarpışmasıdır" ve Hüküm Gecesi'nde "II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1913) yönetimi ele geçiren ittihat ve Terakki ile muhalefetteki Hürriyet ve itilaf partisi arasındaki kıyasıya çarpışma yanında, toplumun yapısı, korku, yılgınlık içinde kişilerin ezilişi; kin ve öç alma tutkusuyla aşkların körleştiril-

mesi; kişilerin ruhsuzlaştırılmasıdır" biçiminde belirlersen, aralarındaki konu yakınlığı ortaya çıkmış olur.

Ayrıca konunun işlenişi ve olayların sıralanışı, her iki romanda benzerlik gösterir. Giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin düzenlenişi, ana düğümün atılışı, entrik unsurların verililişi ortak özellik olarak karşımıza çıkıyor.

Giriş bölümünde, her iki dönem uzun uzun anlatılır. Karakterler tanıtılır; onların ne yolda oldukları, yaşama düzenleri üzerinde durulur. Bu bölümün sonunda da "ana düğüm" verilir. Tanrılar Susamışlardı'da "Jüri üyeliğine seçilen Gemdin'in, gazeteci arkadaşı Marat'nın öldürülüşünden sonraki tutumunun, yeni görevi ve sevgilisi Elodie ile yakın ilişkilerinin nasıl bir sonuca ulaşacağı?" olan ana düğüm, Hüküm Gecesi'nde ise "Ahmet Samim'in öldürülüşü ile derin bir karamsarlığa düşen Ahmet Kerim'in, yeni yeni gelişecek olaylarda ve Samiye'ye karşı duygularında, tutumunun nasıl bir sonuca ulaşacağı?" biçiminde atılır.

Gelişme bölümünde, her iki dönem olaylarının ve ortamının verililişi nedeniyle, ayrılıklar görülür. Sonuca gidilirken ve ana düğüm çözülürken gene yaklaşma olur. Tanrılar Susamışlardı'da "Gamalin'in sevgilisi Elodie'yi cumhuriyet uğruna feda etmesi, *Convention* güçlerinin ayaklanması, Gamelin'in de bulunduğu tutuklamaların olması" Hüküm Gecesi'nde, "Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle yönetimi ele geçiren Cemal Paşa'nın sıkıyönetim ilân etmesi; geniş çapta, Ahmet Kerim'in de bulunduğu, tutuklamaların olması" biçiminde ana düğüm çözümlenmiş olur.

Sonuçta ise gene ayrılırlar. Şöyle ki, Gamalin, ülkeye ihanet suçundan giyotine, Ahmet Kerim, gene aynı suçtan (Bu düşünce ve davranışa göre bir suçlama), biraz da şans eseri ölümden kurtularak Sinop'a sürgün olarak gönderilir. Bu ayrılışı, yaşanan döneme ve ortama bağlamak yerinde olur sanırım. Çünkü o dönem Fransa'sında düzen değişikliği kanlı olmaktadır. Buna göre Gamelin, döktüğü kanların cezasını kanıyla ödeyecektir, öyle olur. Ahmet Kerim ise daha yumuşak ortamda ruhça öldürülür. Bir başka açıdan iki sonuç da aynı demektir.

Sonra, ana karakterin çevresinde geliştirilen olaylarda, o dönemin siyaset, sanat ve düşünce adamlarının çoğu gerçek adlarıyla verilir. Tanrılar Susamışlardı'da "Marat (1743-1793, *ünlü demagog, hekim ve gazeteci. Gamalin'in yakın arkadaşı*), L. David (1748-1825 *ünlü ressam*), Custine (1740-94, *Kuzey Orduları kumandanı iken suçlanarak öldürülen bir general*), Dumouriez fi739-

1823, *Convention* döneminde kumandanlığı alınınca karşı saflara geçen general), Maximilienne Robespierre f1758-94, avukat, *Convention* meclisinin sözü geçen üyesi olup sonraları Dantoncu ve Herbetçi bütün düşmanlarını yok eder, başa geçer, 27 Temmuz 1794'te de düşürülerek giyotine gönderilir), Rene-François Dumas ^1753-94, *Devrim Mahkemesi* başkanı, Robespierre'in arkadaşı, giyotinde can verir), Afustin Robespierre ^1763-94, M. RobespierreHn kardeşi, *Convention* üyesi, giyotinde can verir), Brissot f1754-93, yazar, *Covention* ve *Kurucu Meclis* üyesi, boynu vurularak öldürülür), George-Jacques Danton (1759-94, *Convention* üyesidir, 1791 yılına dek Krallık Konseyinde avukattır, daha sonra Adalet Bakanı, devrimin en ateşli hatibidir, *Devrim Mahkemesinin* ve *Ulusal Esenlik Komitesinin* üyesidir, *Terreur'e* son verilmesinden yanaydı, bu yüzden barışçı yönetime geçilmesi için gizli girişimlerde bulundu, Robespierre, onu ihanetle suçlayarak başını vurdurdu), v.b." kişiler o dönemin sanat, siyaset ve düşünce adamlarıdır. Romanda bilinen kişilikleriyle görünürler. Hüküm Gecesi'nde de gene böylesine kişiler "Ahmet Samim, Şahabbettin Süleyman, Refik Halit, Ali Kemal, Prens Sabahattin, sanatçı ve düşünür; Ömer Paşa, Salih Paşa, Enver Paşa, Selim Necati, Mahmut Şevket Paşa, Cemal Paşa da devlet ve siyaset adamı olarak" karşımıza çıkar. Bunların yanı sıra, Anatole France Gamelin'in, Yakup Kadri de Ahmet Kerim'in şahsında o dönem üzerindeki kendi düşünce ve görüşlerini vermeye çalışırlar.

Romanda tiplerin işlenişi, ruhsal çözümlemeleri önemli yer tutar; olayların akışı içinde kişilikleri belirlenir; tüm dikkatler onların üzerindedir. Tanrılar Susamışlardı ve Hüküm Gecesi'nde ana karakter olarak çizilen Gamelin ve Ahmet Kerim, olayların akışını sürükleyen tipler biçiminde verilir. Kimi yerde birleşen, aynı çizgide gelişen karakterleri yanında, bulundukları ortamın da etkisiyle, olaylar karşısında değişik tutum içinde oldukları görülür.

Şimdi de olayların akışı içinde bu iki karakterin (Gamelin ve Ahmet Kerim) yazarlarca işlenişini ele alalım.

Önce her iki karakterde sanatçıdır; Gamelin ressam, Ahmet Kerim gazeteci; geçimlerini bu yoldan kazanırlar. Sanatlarını uzun uzun eleştirirler; çevrelerindeki kişilerle bu konuda tartışmaya girerler. Bu arada da kendi görüşlerini yansıtmış olurlar. Gamelin, sanat görüşünü şöyle verir "*İlkçağ yapıtlarından ve onlardan esinlenerek yapılan tabloların güzeli yok bence: ama TeniersHnin, Steen'in ya da Ostadehn tablolarının, J.Vatteau'nun, Boucher'nin, ya da Van Loo'nun değersiz süs parçalarından üstün olduğunda fikrinize katılıyorum : gerçi bu, ressamlarca çirkinleştiriliyor, ama yine de Baudoin'de, ya*

da Fragonard'daki kadar bayağı değil" (66.s.) "Kız kardeşi ElectreHn uykudan uyandırdığı Oreste, tamamlayabilseydim, belki tablolarımın içinde en az kusurlusu bu olurdu. Konu EuripideHn Oreste adlı yapıtından alınmıştır. Bu yapıtın eski bir çevirisi elime geçti, orada okuduğum bir sahne çok etkiledi beni.... Bu çeviriyi bir, bir daha okudum, Yunan biçiminin bir sis gibi tüm benliğimi kapladığını, dağılmak bilmediğini gördüm.... Genellikle yapıtlarından pek az söz eden ressam bu yapıtı üstüne konuşmaktan bıkip usanmıyordu" (79-80.S.). Ahmet Kerim de "Ve şimdi de bu nasihat ve merhamet edasıyla Demoulains faslının tekrar başladığını hisseden Ahemet Kerim, biricik kurtuluş çaresini artık bütün bütün başka şeylere dalıp gitmekte buldu. Meselâ, o gün gazeteye yazacağı makaleyi düşündü. O-na bu günlük gazetecilik mesleklerin en gücü, en bayağısı, en şerefsizi gibi geliyordu. Gerçi aslında halkı eğlendirmekten veya kendisini halka beğendirmekten baş-bir manası olmayan bu mesleğin güzel ve asil tarafı yalnız sıkıntılarında ve tehlikelerinde idi. Fakat yaz, kış, her gece bir sokağın belli bir yerinde, boyanarak, süslenerek ve tıpkı bir gazeteci gibi kendisini halka beğendirmek için bin türlü yalancı işveler yaparak saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaşan bir kaldırım orospusunun hayatı da o kadar sıkıntıyla dolu ve o kadar tehlikelerle karşı karşıya değil midir?" (6.s.) diyerek sanatının genel eleştirisini yapar.

Aile düzenleri de aynıdır. İki genç de anneleriyle birlikte yaşarlar (Game-liu'in kız kardeşi Julie, daha önce sevgiliyle kaçmıştır). Kimi yerde onları unuturlar, kimi yerde de en büyük destekleridir. İki anne de oğulları için Tanrı'ya yalvarırlar. Gamelin Ana için şöyle deniyor: "Yemekten içmekten kesilmişti Tam durumlarının düzelmeğe başladığı, yiyecek bir şeyler bulabilecekleri bir zamananda iştahının kapanmasından yakınıyordu. Oğlunu hâlâ çok seviyordu, ama gördüğü korkunç işleri artık düşünmeğe cesaret edemeyip, oğlu hakkında Hr değer yargısında bulunamayacak kadar bilgisiz bir kadın olmakla avunuyordu.....Sandığın dibinde eski bir teşbih bulmuştu. Kullanmasını pek iyi bilmiyor ama, titreyen parmaklarla bu teşbihleri çekerek oyalanıyordu. Yıllar yılı dinsel görevlere aldırmadan yaşadığı halde, son zamanlarda sofı kesilmişti. Bütün gün ocağın karşısına oturup oğlu ve Brotteaux için dua ediyordu" (200.S.). Ahmet Kerim'in annesi de aynı duygular ve kaygılar içindedir. Oğlu gelinceye dek gözlerine uyku girmez, onun yolunu gözler:

"—Anne sen daha uyumadın mı?

—Uyudum uyudum oğlum. Şimdi senin patırtınla uyandım ve nedir diye bakmağa çalıştım.

Halbuki yalanl Kadıncağız uyumamıştır. Onu bu saate kadar beklemiştir.... öyle ki, yavrucuğu nihayet geldiği vakit, acaba o mudur, değil midir? O ise, na-

sil ve ne hale gelmiştir? diye bir kere de kendi gözleriyle görüp anlamaktan vaz-geçemez" (39.s.).

Her iki kahramanın da yakın arkadaşları-Marat ve Ahmet Samim-gazetecidir; öldürülüşleri aynıdır, suikaste kurban giderler. Halkın yanında oluşları, halkı savunmaları, pervasızca çıkışları, onları bu acı sona sürükler. Gamelin ve Ahmet Kerim, arkadaşının öldürülüşü karşısında çok üzülür, içlerinde ezici bir kin belirir. *"Marat, bizi yok etmek isteyen cani ellerce öldürüldü. Bütün yurt severlerin ölüm çanı aldı demektir"* (89. s.) diyen Gamelin, bu düşünce ve acıyla kıvrılır. Onun acısını ileride giyotine gönderdikleriyle, çok çok çıkarır. Ahmet Kerim de, Ahmet Samim'in öldürülmesiyle, *"Samim Beyi vurdular diyor.*

Bu sözün Ahmet Kerim üzerindeki tesiri, ne bir dehşet, ne bir hayret, hattâ ne de manevî bir yürek acısı oldu.

Bu Ahmet Kerim'in beline, belkemiğine dayanılmaz bir sancı halinde saplandı. O kadar dayanılmaz bir sancı ki, genç adam, yere yuvarlanmamak için bütün gücüyle kapının tokmağına tutundu" (75. s.) yıkılır, o an kendinden geçer, deliye döner. Öyke ki, duygularına kapılır, *"Masasına oturdu ve başını iki elinin arasına alıp vicdanının üzerine çöken bu barut kokulu alçaklık ve zorbalık havasını uzun uzun, derin derin içine çekti. Her soluk aldıkça, sanki içinde tutuşucu bir maddeyi körüklüyordu. O, kapılarını zebaniler bekleyen bir zindan şeklini almış bu cemiyetin içinde yalnız âciz bir kişi değildi. Etrafında ne varsa, bir anda havaya uçurabilecek bir yakıp yıkma gücü haline girmişti. Her yanı kızgınlık ve nefretten tir tir titriyordu" (81. s.)* her yanını hırs bürür; isyan derecesine geUr. Ne var ki bunların hepsi, o anda olur; kısa bir süre sonra güçsüzlüğü, olaylar karşısındaki ezikliği, nedeniyle söner gider. Gamelin gibi eyleme geçemez.

Ayrıca Marat ve Ahmet Samim'in karşı güçlerce öldürüldüğü herkesçe bilinmektedir. Gamelin ve Ahmet Kerim de bir gün aynı yolla öleceklerini düşünürler. Böylesine düşünceler, Gamelin'e derin bir hırs ve ezici bir güç, Ahmet Kerim'e de politikaya karşı aşırı tiksinti, ölüme karşı da sonsuz bir korku verir. Bu yönleriyle de birbirlerinden ayrılırlar.

Gamelin ve Ahmet Kerim, kendilerini uzun uzun tahlil ederler; olaylar karşısındaki tutumlarını eleştirirler. Bu yolda Gamelin, kendi kendine şunları söyler: *"Oysa ben bir baba katili de değilim. Tersine yurt düşmanlarının pis kanını, anayurdunu seven bir oğul sevgi ve bağlılığıyla, döktüm" (243. s.), "Pişman değilim yaptıklarına. Yapılması gerkenleri yaptım, yine de yaparım*

aynı şeyleri. Yurt uğruna yaptım ne yaptımsa, yurt yüzünden kargınmış bir insan oldum, İnsanlığımı bir yana attım: geriye dönemem artık. Hayırlı büyük görev bitmedi henüz! Ah o acıma denen şeyi Ah insanları bağışlama!.. Hainler bağışlıyor mu? Fesatçılar acıyor mu?.....Onları yok etsen, yerlerini yenileri alıyor hemen... Anlıyorsun değil mi? İşte bütün bunlar yüzünden, aşktan, kıvançtan, yaşamanın tüm mutluluklarından, hattâ yaşamdan bile elimi çekmeliyim" (260. s.). Ahmet Kerim ise bu konuda daha da derine iner. Bunu bir yerde, Yakup Kadri'ye bağlayabiliriz. Çünkü o, karakterlerine, olaylar içinde kendi kendilerini eleştirme olanağını verir⁴. Şu bölümlerde olduğu gibi: "Yok, yok. Boşuna nezaket göstermeğe çalışmayınız. Ben gerçekten, alçağın biriyim. Fakat şu farkla ki, alçak olduğumu biliyorum ve itiraf ediyorum. Kendimi herkesten çok kendim lânetlemekteyim. Onun için siz ne dersiniz deyin ve bana ne gözle bakarsanız bakınız, benim kendi kendime biçtiğim cezanın yarısını veremezsiniz; ne de benden benim kadar nefret edebilirsiniz" (192. s.), "Hangi yüksek heyecan, hangi vicdanî zevk pahasına bu elemeleri, bu ızdırapları, bu sefaletleri ve nihayet bu felâketi göze almıştı? Bari muhalefetin zaferinde memleket için bir saadet umanlardan biri olsaydı, bari kartal gibi kahhâr bir ideali yuva yapsaydı; bari ölüm dakikasında 'Ben ölüyorum, fakat iman ettiğim fikir yaşayacak' diyebilseydi.... Demek ki ne samimî bir surette muhalefeti benimsemiş, ne de İttihat ve Terakki hükümetlerinin faziletsizliğine yürekten kani olmuştu. Şu halde neyi müdafaa etmiş, neye karşı yürümüştü?... Ne beraber mahkum olduğu arkadaşlarına karşı kalbinde ufak bir muhabbet, ne de kendisine bu azabı reva gören düşmanlarına karşı bir gayız ve nefret duyuyordu. Hayata atıldığı ilk günden bu müthiş ana kadar nasıl bir şuursuz bir tayıf, bir sâir-fil-menam gibi yaşadıysa, yarın ölüme de aynı kâbusa bürünmüş olarak girecekti" (338-339. s.).

Sonuca gidilirken, her iki romanda da, toplu tutuklamalar olur. O dönemin siyasî şefleri, önemli kişileri tutuklanırken, bunların arasında Gamelin ve Ahmet Kerim de vardır. Yalnız Gamelin, "Commune" toplantısına, sevgilisi Elodie'nin engel olmasına karşın, isteyerek gider. Bu, bir yerde, kendisini karşı güçlere bile teslim etmedir. Ahmet Kerim ise zorla tutukla-

nır.

4 Dr. Necdet Bingöl de şunları söyler: "Şahısların çoğu en ziyade erkekler, kendilerini inceden inceye tahlil ederler. Yaptıkları kusurları affetmezler ve hayatlarında hiç bir zaman memnun olmazlar. Onlara göre yaşamak çok ızdıraplı, çok azap verici bir şeydir. Fransız realistlerinin romanlarında olsun, Yakup Kadri'nin romanlarında olsun kalbe hüznü veren kasvetli havayı yaratan da bu çeşit tiplerdir" (Yakup Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Naturalisüerinin Tesirleri, D. T. C. F. Dergisi, II. C. I. S. 1944).

Gamelin ve Ahmet Kerim, tutuklu bulundukları sırada kendi kendilerini yargırlarlar. Kendi ölüm kararını gene kendileri verir, *"İşte ölüyorum. Savunmamız gereken Cumhuriyeti yeteriyle savunamadığımıza göre, cumhuriyet adına bizlere yapılan bu sövgülere hak kazandık. Zayıftık, Kendi hoş görümüzün suçlusu olduk. Cumhuriyeti aldattık. Bu sonucu hakettik. Robespierre bile, temiz, kutsal insan, yumuşaklık göstermekle günah işlemiş oldu; hatalarını yaşamıyla ödedi. Onun gibi ben de ihanet ettim Cumhuriyete; Cumhuriyetin sonu geldi. Cumhuriyeti de birlikte götürüyorum. Kan dökmekten çekindim; o halde benim kanım dökülsün] Hak ettim ölümü..."* (278. s.) diyen Gamelin, ölümüne giderken bile içi, gene hırs, kin, öfke ve karşı güçlere nefret doludur. Buna karşın *"Senin en büyük hatan bu değil. Senin en büyük hatan ne isen öyle görünmeyişindir, dedi. Şefkatliydin, merhametsizliği şiar edindin] Yumuşak başlı bir çocuktun, dik kafalılığı zarıflığe ve asillığe daha uygun buldun. İttihatçı idin kendini muhalif tanıttın. Sahtekâr, sahtekârV* (343. s.), *"-Adam sen de, biz zaten doğarken mahkumduk! diyordu. En iptidaî bir kültürden, en basit bir idealden bile yoksun bırakılan ve devrin karanlıkları, karışıklıkları, kin ve hileleri içinde yolunu kendi kendine bulup yürümek zorunda kalan bu kimsesiz Türk gençliği, Ahmet Kerimdin gözü önünde insanlığın en acılı, en çok gadre uğramış, en çaresiz bir parçası gibi tecessüm ediyordu. Genç adam hayalinde arkasına dönüp sanki kendi arkadaşlarından, kendi çağdaşlarından kurulmuş bir topluluğa sesleniyormuş gibi: 'İşte ben, ben sizin adınıza kurban ediliyorum] Bu, günahlarınızın kefareti olsun' dedi"* diyeri Ahmet Kerim, ölümün verdiği acı ve korkuyla doludur. Ne olduğunu, üstelik ne olacağını kendi de kestirememiştir. Bunu, mücadele gücünün, Gamalin'e göre daha zayıf oluşuna verebiliriz.

İki kahramanda da kadınlara karşı bir iğrenme duygusu görülür. Bunun, Gamelin'de, kız kardeşinin kralcı bir gençle kaçması ve madam Rochemaure' in çeşitli dolaplar döndürmesi-Öyle ki Gamalin, Rochemaure' i kendisinden yardım uman bakışları altında giyotine gönderir- ile belirlenmesine karşın, Ahmet Kerim'de, sevgilisi Samiye'nin ağabeyisinin koyu bir İttihatçı olmasıyla doğduğu söylenebilir. Öyle de olsa iki genç -Gamelin, sevgilisi Elodie ile, Ahmet Kerim, metres edindiği Rum kızı ile- kadınlardan uzak kalamazlar. Hele Gamelin, çoğu günlerini sevgilisiyle birlikte geçirir. Bu yönüyle de Ahmet Kerim'den ayrılır. Ne var ki, bir an gelir onu da çiğner; sevdiğinin bütün ısrarlarına karşın "Commitne" toplantısına giderek karşı güçlerin saldırısına uğrar; bu nedenle de kendi sonunu hazırlamış olur.

Yeri gelmişken iki karakterin aşk karşısındaki tutumlarını da vermeye

çalışalım. Önce her ikisi de aşkta çekingendir; sevdikleri halde bu sevgilerini açığa vuramazlar. Bunun üzerine de ilk çıkış, Elodie ve Samiye'den gelir. Genç kızların, aşk konusunda, erkekler üzerindeki izlenimleri de onların ağızlarından yansıtılır. Buna göre Anatole France, Elodie'ye şunları söyler: *"Ama her şeye rağmen Elodie, Gamelin'in bu kadar çekingenliğini de biraz aşırı buluyordu. Hippolyte'e âşık olan Aricie bu genç yiğitin yaban erdemine hayrandı ama, bu hayranlık bir gün bu erdemin karşısında zafer kazanmak umudundan doğuyordu, oysa sonunda kadıncağız, geleneklerine alabildiğine bağlı olan Hippolyte'ın katı yüreğini yumuşatamamanın ıstırabını çekmişti. Eline bu olanak geçer geçmez, Hippolyte mecbur kalıp duygularını söylesin diye önce o davranıp gönlünü açmıştı delikanlıya. Aricie gibi Elodie de aşkta kadının ilk adımı atmasını sakıncalı bulmuyordu. En çok sevenler, en sıkınganlardır, onlara yardımcı olmak, casaret vermek gerek, diyordu. Bir kadın değil ilk adımı, yolun yarısını, hattâ daha da fazlasını aşabilir, böylece erkeğin hamle yapması kolaylaşır ve zafer kazanılır"* (334. s.). Bir yerde Gamelin'in, Elodie'yi elde etmesi bundandı. Öyle ki Elodie, ilk kez ona *"Siz karşı daha neler yapmamı isterdiniz söyleyin, bilin ki sizinle doluyum, yüreğimde ne ararsanız bulursunuz"* (49. s.) dediği an Gamelin, şaşkınlıktan kıpkırmızı kesilir, ne söyleyeceğini bilemez. Ahmet Kerim ise Samiye'yi-Gamelin'in Elodie'yi pencereden görerek âşık olduğu gibi-evlerinin önünden geçerken pencerede görür; onu, sesinin güzelliğine kapılarak sevmeye başlar. Gene ilk hareket kızıdan-Ondan mektup alır- gelir. Samiye de —Elodie gibi— sevdiği adamın çekingenliğinden yakınır *"Kaç zamandır benden çekmiyorsunuz. Fakat benim sizi çok göreceğim geldi. Birşey söylesem, bilmem, yapar mısınız? Bu gece yarısını bir saat geçe bizim merdivenli sokak kapısını -büyüğünü değil- aralık bırakacağım. Bu kapı sofaya açılır. Sofanın üstünde dört oda vardır. Bunların sol taraftan birincisinde değil, ikincisinde sizi bekleyeceğim, odayı karanlık bırakacağım. Sakın eve girerken kibrit falan çakayım demeyin! Yavaş yavaş el yordamıyla yürüyün..."* (122. s.). Bu sözler, Elodie'nin, gece odasına aldığı, Gamelin'e söylediklerini andırıyor. *"Merdivenden inerken bir gürültü duyarsan hemen üst kata çık ve tehlike geçinceye dek inme. Sokak kapısını açmamı istediğin zaman kapıcı penceresine üç kez vurursun"* (141. s.).

Ne var ki her iki romanda, başlangıçta, böylesine benzerlik gösteren aşk, Samiye'nin Ahmet Kerim'i oyuna getirmesiyle değişik yönde gelişmeye başlar. Elodie- Gamelin ilişkisinin güçlenmesine karşı, Ahmet Kerim, Samiye'den bütün bütün uzaklaşır. Genç kızın bundan sonraki çabaları, aracı sokması, üstelik ayaklarına kapanması bir sonuç vermez. O da kurtuluşu, kendini denize atarak, boğulmakta bulur. Ahmet Kerim pişman olmuştur; olmuştur

ama, son pişmanlık da fayda vermez. Sevgilisinin ölümünden sonra onda alevlenen aşk, bütünüyle romantik bir havaya bürünür.

Ayrıca her iki yazarın, aşkı, romanın ağır ve sıkıcı havasını yumuşatmak için, yardımcı entrik unsur olarak işlediğini ekleyebiliriz. Bunda da Anatole France, daha başarılı görülür.

Olayların cephe gerisinde yürütülüşü de bir başka özelliği gösterir. Gamelin, cephe gerisinin ileri uçlarından bir kişisi olarak verilirken, Ahmet Kerim de savaş haberlerini değerlendiren, bunların üzerinde birtakım hükümler çıkaran, bazen ümit bazen de ümitsizliğe düşen kişi olarak çizilir. Ne var ki o ortamada, *"Pişman değilim yaptıklarına, yapılması gerkenleri yaptım, yine de yaparım aynı şeyleri. Yurt uğruna yaptım ne yaptımsa, yurt yüzünden kargınmış bir insan oldum. İnsanlığımı bir yana attım, geriye dönemem artık..."* (260. s.) diyen, yer yer daha hırslı, daha güçlü ve ateşli Gamelin'e karşın Ahmet Kerim, ezik, zayıf ve güçsüzdür *"Ahmet Kerim bu hale gülmek mi, ağlamak mı lâzım geldiğini bilmiyordu. Hep bozgunu yayan, kafasında menfi ve meşum endişelerden başka hiç bir düşünceye yer vermeyen bu adamın, sonunda, günün birinde o bozgunun böylece kendi halile isbat edişi, Ahmet Kerimce kendi iddiasında yanlışmış bir kimse utancını vermekten de uzak değildi. Onun içindir ki utanarak önüne baktı"* (235. s.). Kendisinin böyle oluşu nedendi? Toplumda neden yerini bulamamıştı? Bu, ne kadar böyle sürüp gidecekti? Neyin peşinde olduğunu o da bilemiyordu. *"Ya kendisi bu için için dehşetli, bu için için dehşetliliği yüzünden mübarekleşen gerçeğin ortasında, ya kendisi ne idi? Neyi temsil ediyordu? Bu cemiyetin içinde bu esmer başın, bu ince vücudun bu kapkara gözlerin meydana getirdiği varlık neye işaretli? Mademki, güzellik, doğruluk ve iyilik adına bağlandığı inançlar, kendi kafasından dışarıya çıkmıyordu. Şu halde faydası neydi? Bütün bu topluluğun içinde ne işe yarayıyordu?"* (244. s.) yollu kendi kendine çıkışlar yapar. Güçsüzlüğü, ezilmişliği içinde kaybolur gider. Bu da bize, onun Gamelin'den ayrılan belirgin bir yanını verir.

Olaylar, Paris ve İstanbul'da yürütülür. Halkın, ezici baskı altındaki durumu, geçim sıkıntısı yansıtılır. Bu nedenle de her iki kentten, başka yerlere, göçler olur, Oralardan şifreli mektuplar gönderilir. Her iki kentin de bakımsızlığı ve pisliği anlatılır.

Bir başka benzerlik de, her iki toplumda yer eden, İngiliz düşmanlığıdır. *"B« haberlerin bir kısmı pek kesin değil, bir kısmı tümünden yanlıştı, ama ne var ki genel durum korkunçtu. Birleşik ordular bütün yolları tutmuş yürü-*

yordu. *Vendei savaşı kazanmış, Lyon ayaklanmış, Toulon'u ele geçiren İngilizler karaya on dört bin kişilik asker çıkarmışlardı*" (149. s.) biçiminde söylentiler, Gamelin'in de bulunduğu yargıçlar grubunu hayli şaşırtır. Durup dururken İngilizlerin savaşa katılmaları ve Fransa'ya karşı öbür devletlere yardım etmeleri, onları, tedirgin eder. Bunun yanı sıra Hüküm Gecesi'nde, İngiliz düşmanlığı açık açık verilir. *"Bütün devletler arasında hele İngiltere'nin asil yürekli insanlara her vakitten daha insanlık dışı, daha vahşi, bir görünüşü vardı. Sanki, her İngiliz bir hortlamış Gladstone idi ve o ıslak adanın sisleri arasından bize kırmızı yüzlerinin ortasında beyaz dişlerinin hain pırıltılarıyla sırıtıyorlardı. Ve bu dişlek düşmanların Türk milletine karşı açtığı savaş, Bulgarların zincirleme cinayetlerinden daha vahşi daha amansızdı. Bu bakımdan, Balkan İttifakının kanlı çemberi Avrupa diplomasisinin tuzağından çok daha az korkunç görünüyordu"* (247. s.).

Böylesine duygular, o dönemde yaygındı. Buraya da yazarından geçerek gelir. Yakup Kadri, bu İngiliz düşmanlığını "Sodom ve Gomore"de de sürdürür. Odaki İngiliz düşmanlığının tohumu, bu romanda atılır.

Yukarıdan beri iki roman arasındaki yakın benzerliği-kimi yerde birleşen kimi yerde de ayrılan yönlerini- belirlemeye çalıştık. Bu, iki romanın bütünüyle benzemesi ya da Hüküm Gecesi, daha önce yazılan Tanrılar susamışlardı'dan alınma anlamına gelmez. Bir yazar, sanatının oluşabilmesi için, elbette kendinden önce yazılanları okuyacaktır. Nerde kaldı ki Yakup Kadri, Hüküm Gecesi'ni yazdığında sanatının doruğuna ulaşmıştı. Bu düzeye gelinceye dek, kendisini birtakım sanatçılar etkilemiştir. Özellikle bu etki, Batı'dan gelmektedir¹. Bunların içinde, realist ve naturalist yazarların yanı sıra, Anatole France da önemli yer tutar⁵. Şu var ki bu, onun sanatına gölge düşürecek nitelikte değildir. O, bu etkileri kendi sanatçı kişiliğinde oluşturur; romanlarında kendine özgü anlatımı ve işleyişiyle karşımıza çıkar.

S Öyle ki, *Hüküm Gecesi'nde* Ahmet Kerim Anatole France'm bir başka romanı (*Syhestre Bonnard'ın Cinayeti*)wn kahramanı (*Syhestre Bonnard'ına* benzetmek ister" Ahmet Kerim, buraları hiç bilmiyordu ve Anatole France'm ünlü romanında Napoli'nin ıssız sokaklarında yolunu şaşırıp dehşete düşen Sylvestre Bonnard gibi bir kaldırım taşına çökerek ağlamak veya dolu dizgin koşarak kaçmak ihtiyacını duyuyordu" (312-313.s.). Bunu da Anatole France'ın, Yakup Kadri'ye olan, etkisine bağlamak yerinde olur sanırım.

Yeri gelmişken şunu da belirtiyim. Bugüne dek Yakup Kadri üzerine iki doktora çalışması yapılmıştır. Biri Dr. Necdet Bingöl'ün "Yakup Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Naturalistlerinin Tesirleri" (D.T.C.F. Kütüphanesi No: 125) adlı çalışması, öteki Prof. Dr. Niyazi Akı'nın "Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İnsan - Eser - Fikir - Üslup" incelemesidir. Bu çalışmalarda Yakup Kadri'de Anatole France etkisinden söz edilmemiştir.

